

Pedagógusok és tanulók joghoz való viszonyáról

Rónay Zoltán & Fazekas Ágnes

ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar
Neveléstudományi Intézet

Oktatás-Jog-Pedagógia Kutatócsoport & Felsőoktatás- és Innovációkutató Csoport

A kutatás kiindulópontja

Az itt bemutatott eredmények egy átfogó, négy éves kutatás első részeredményei. E kutatás kiindulópontja szerint megszűnően van a jogi szabályozási környezet mint társadalmi keretrendszer korábbi szilárdsága (Fukuyama 2020), a jogszabályalkotás jellemzően lemarad a cselekvéseket orientáló társadalmi normák formálódásától, veszélyes digitális pótcselekvések jelennek meg (Fisher, Higgins & Homer 2019), melyek jelentőségét felerősíti a globalizációval járó egyéni elszigetelődés, a virtuális kapcsolati formák térnyerése. E környezetben kulcskérdéssé válik, hogy az egyén felismerje saját és környezete tevékenységének és jelenségeinek jogi jelentőségét, melynek megalapozása a korai szakaszokban képezhető el leginkább. Ebben kulcszerepe van a szocializáció egészének, beleértve a formális nevelést-oktatást is. Az intézményi kultúra, a pedagógus tanulóhoz, tanulóhoz, intézményhez való viszonyulása mintázatol szolgál, melyek az elsajátítandó ismeretanyagoknál erőteljesebben befolyásolhatják a tanulók jogról formálódó képét, joghoz való viszonyát.

Kutatás célja és vizsgálati területei

A kutatás célja feltárni, **milyen mechanizmusokon keresztül fejleszhető leginkább a felnőveő generációk jogtudatos viselkedése.**

Kutatási kérdések három - egyéni (mikro), intézményi (mezo) és országos (makro) - szinten kapcsolódnak e cél feltárásához.

Ezek a következők:

Mikro: Mely területekhez kapcsolódó jogi attitűdök, mely nevelési-oktatási gyakorlatok vagy módszerek befolyásolják a legerősebben a jogtudatosságra nevelés gyakorlatát?

Mezo: Miként támogatható központi szintről a tanulók jogi attitűdjeire bizonyítottan pozitív hatással lévő helyi szintű feltételek kialakulása?

Makro: Azon központilag kontrollálható mechanizmusok között, amelyeken keresztül elérhető, fejleszhető a felnőveő generációk jogtudatos viselkedése megjelenik-e, s ha igen, milyen szerepet tölt be a pedagógusok képzése és továbbképzése, beleértve a vezetőképzést is?

A kapcsolódó feltárásmunka **kevert kutatási módszerek** alkalmazásával vizsgálja a kérdéseket, mely során nélkülözhetetlen elemezni az iskolák, pedagógusok joghoz való viszonyát, illetve a kapcsolódó kompetenciák fejlesztésének gyakorlatát.

Az alábbiakban bemutatott részeredmények ez utóbbi - megalapozó szakaszhoz - kapcsolódnak.

A másodelemzések forrásai

A kutatás e kezdeti szakaszában **másodelemzésekkel** vizsgáltuk, hogy a hazai oktatási intézményekben miként gondolkodnak a vezetőik, pedagógusok a szabálykövető magatartásról.

A másodelemzések két olyan kutatás - ImpAla kutatás, ELTE PPK; INNOVA kutatás, ELTE PPK - adatbázisára épültek, amelyek oktatási változásokat tártak fel 2012 és 2016 között. Az ImpAla kutatás külső fejlesztéseket megvalósító közoktatási intézmények adatait tartalmazza (több, mint: 590 vezető, 1300 pedagógus), az INNOVA kutatás a teljes oktatási rendszerből gyűjtött adatokat (több, mint: 5700 vezető, 4200 munkatárs).

Az oktatási intézmények jogi attitűdjei

Mindkét adatbázis elemzése arra mutat rá, hogy az oktatási **intézmények többségének vezetője kevésbé gondolja fontosnak a szabályok hű követését.** Az INNOVA kutatásban válaszadó vezetők (2010 fő) közel 60%-a nyilatkozta, hogy az „**ésszerű működés érdekében néha áthágják a szabályokat**”. Az eltérő intézménytípusok között a leginkább szabálykövető attitűdöt a piaci szférához legközelebb álló szakképzési rendszer (szakgimnáziumok, szakközépiskolák, szakiskolák) mutatta, itt az egyetértési arány nem érte el az 50%-ot. Ezt erősíti egy szintén e kutatás keretein belül keletkezett kisebb minta elemzése is. Ezen belül a vezetők (87 fő) ötöde sem értett egyet azzal, hogy **„az embereknek mindig be kell tartaniuk a szabályokat, akkor is, amikor senki sem figyeli őket”.** Az ImpAla kutatás adatai arra is lehetőséget adtak, hogy vizsgáljuk, milyen szerepet tölt be a „**szabályok, vezetői utasítások pontos betartása**” a pedagógusok intézményi értékelésében. A vezetők feladata volt rangsorba állítani kilenc előre meghatározott értékelési elemet. A vezetők 27,7%-a jelölte az első három hely valamelyikében a szabály-

A kutatás előzményei

A kutatás közvetlen előzményének tekinti azt a **jogosultságkultúra kutatást** (Bartha, Fekete & Gajduschek 2019a-c), amely egyik fontos eredménye szerint a jogismeret, a jog nyelvének adekvát használatában az életkor meghatározó (a harmincas korosztály esetében is csak 30%).

További fontos hazai előzményekként értelmezi azokat az **oktatási változás kutatásokat** (Fazekas, 2019; Fazekas & Halász, 2020), amelyek másodelemzését jelen poszter is tartalmazza. Ezek nyomán feltételezhetjük, hogy a szabálykövető magatartás mentén jól elkülöníthető iskola, illetve pedagógus csoportokat tudunk azonosítani.

Bár korábbi kutatások arra mutattak rá, hogy nincs összefüggés a jogi attitűdök és a szociodemográfiai változók túlnyomó többsége között (Gibson–Caldeira 1996), feltételezésünk szerint a joghoz való viszony komponensei, a részjogterületi attitűdök (pl. emberi méltósághoz való jog, személyiségi jogok, egyenlő bánásmóddhoz való jog) esetében kimutatható lehet annak befolyásoló jellege.

Elméleti keretek

Tudomásunk szerint e kutatáshoz hasonló, átfogó megközelítést a hazai és a nemzetközi tudományos munkák mindezeitől kevésbé alkalmazták. Mindazonáltal vannak olyanok, amelyekre jól tudunk támaszkodni a kutatási kérdések megválaszolására, illetve az elméleti keretek felállítására során.

Ilyenek az Egyesült Államokban végzett a tanárok **jogismeretét vizsgáló felmérések** (lásd pl. Hyman 1984, Przybyszewski & Tosetto 1991, Gajda 2008, Littleton 2008), amelyek a 60-as évektől kezdődően a pedagógusok jellemzően alacsony jogismereti szintjéről számolnak be.

A **jog és iskola világa** találkozásának egy-egy aspektusára fókuszáló jogtudatosság kutatások, amelyek egy része tartalmaz kurrikulumelemzési elemet is (lásd pl. Glidewell 2012, Chiou, Holz, Ertürk & Shelton 2019, Engelbrecht 2019, Abduganiyev 2019). E kutatások jellemzően olyan területek vizsgálatára irányulnak, mint az inklúzió, a szexuális orientáció, a nemi identitás elfogadása, a migránsokkal kapcsolatos jogi attitűdök stb.

Emellett fontos tudásbázist jelentenek az **iskolai** (pedagógusi, tanulói) **jogi attitűdvizsgálatokat** bemutató kissezámi tanulmányok (lásd pl. Gallego et al. 2019, Gomolka 2019, Killeen & Summerville 2020, Rosén 2019; Soriano & Cala 2019).

Jól tudunk alapozni a kommunikációs helyzetek sajátosságai, illetve a pedagógusok joggal összefüggő

követést, róluk azt feltételezhetjük, hogy számukra különösen fontos a munkatársaik szabálykövetési viselkedése. Valamennyivel többen (35,2%) sorolták a szabálykövetést a negyedik, ötödik, illetve hatodik rangpozícióra. Végül a legnépesebb csoportot azok alkották, akik véleménye szerint a szabálykövetés a legkevésbé meghatározó értékelési szempontok egyike, ők az utolsó három pozíció (hetedik, nyolcadik, kilencedik) valamelyikén helyezték el (37,1%). Az alábbi rangsor azt mutatja, hogy a válaszadók hány százaléka jelölte a különböző értékelési elemeket az első három hely valamelyikén, azaz általában melyik tényezőket ítélték a legfontosabbnak a válaszadók (lásd az alábbi táblázatot).

Pedagógusértékelési elemek fontossági sorrendje
az első három rangpozíciót jelölő vezetők aránya szerint

N.	Pedagógus- értékelési elemek	1-3. pozíciót jelölők
1.	Részvétel pedagógia újításokban	55,4 %
2.	Együttműködés munkatársakkal	36,1 %
3.	A végzett diákok eredményessége	32,8 %
4.	Tudás belső megosztása	31,7 %
5.	A tanulók elégedettség	30,7 %
6.	A szülők elégedettség	30,0 %
7.	Az egyéni szakmai fejlődés	29,2 %
8.	A szabályok, vezetői utasítások pontos betartása	27,7 %
9.	Bekapcsolódás közös szakmai feladatokba	26,4 %

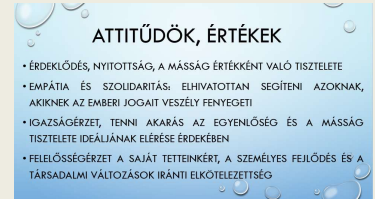
(N=591)

A pedagógusokat az ImpAla kutatás arról is megkérdezte, vajon mennyire értenek egyet a következő állítással: „**Az iskolát ésszerű szabályozás jellemzi, a feladatainak hatékony ellátását nem akadá -**

kommunikációja vizsgálata terén a **jog és a nyelv** kapcsolatát vizsgáló munkákra is (lásd pl. Vinnai 2017).

A neveléstudományi kutatások közül különös figyelmet fordítunk azokra a munkákra, amelyek az (aktív) **állampolgárságra, demokráciára nevelés** témakörét járják körül (lásd pl. Fülöp, 2009; Kaposi 2015; Veugelers & de Groot 2019).

Munkánk során egy speciális szűrőként értelmezzük a **fogyatékossággal élő gyermekek** helyzetét, joghoz való viszonyát, illetve kapcsolódó kompetenciáik fejlesztési lehetőségeit, a vonatkozó szabályozások, elméleti munkák is fontos forrást jelentenek (lásd pl. CRPD, 3-5., 7-8., 24. cikk; Vargáné, 2009)

A kutatás korlátai

Az iskolai közegben olyan fogalmak mint a jog vagy a jogtudatosság csak a gyermekkor/az iskola által kialakított gyermek/fiatal státusz értelmezésével együttesen értelmezhetők.

Ehhez figyelembe kell venni a gyermekkor-szociológiai megközelítéseket. E területen az új szociológiai kutatások (vö. például James, Janks & Prout 1998, James & James 2004, Jenks 2009) sok olyan kérdést vetnek fel, amelyek a jog és iskola ellentmondásait vizsgálják: a gyerek mint társadalmi aktor és az ún. „örökklott” és „strukturális” sebezhetőség ebben az aktor szerepben (vö. Lansdown 2003).

A tanulói jogtudatosság és az iskola (pedagógusok) ebben játszott szerepére irányuló kutatásban csak úgy alakítható ki egy normatív (akár minősítéssé is alakuló) keret, hogy ennek hátterét is feltárjuk.

A gyermekkor szociológia sokszor jelzi, hogy a gyermek-jog-iskola viszonyt vizsgálva sem lehet a jogot neutrális természetűként értelmezni, és kiragadni a gyermekképp/gyermekek értelmezés melől (Lundy 2005, Tisdall & Punch, 2012, Quennerstedt & Quennerstedt, 2014).

lyozza az iskolán belüli bürokratikus működés.” Az adatok szerint azok a pedagógusok érzik legkevésbé ésszerűnek a szervezet működését, ahol a vezetés az utolsó három hely valamelyikén említette a szabályok betartását a pedagógusértékelési tényezők közül.

Az adatok ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy a pedagógusértékelések során a szabályok követését kevésbé monitorozó iskolákban virágoznak inkább a tanulók közeli módszerek. Az inkább szabályozott kontextusban működő társaiknál átlagosan 10%-kal jeleztek többen az ilyen szervezetekben dolgozó pedagógusok, hogy alkalmaznak csoportmunkát, kooperatív technikákat, projekt módszert, vagy IKT eszközöket a tanórán (R1-3: 29%, R7-8: 37-38%).

Konklúzió

A másodelemzések arra mutattak rá, hogy a hazai iskolák közegében jól megragadható három olyan intézménycsoport, amely jellegzetes mintázatot mutat a szabálykövetés, a pedagógusok komfortérzete és az alkalmazott módszerek terén. Ezek a csoportok várhatóan azonosíthatók lesznek a kutatás saját adatfelvétele során is, illetve jó alapot biztosítanak majd az összetettebb kutatási kérdések megválaszolásához.

Oktatás-Jog-Pedagógia Kutatócsoport & Felsőoktatás- és Innovációkutató Csoport:

Rónay Zoltán, oktatásjogász, neveléstudós (kutatócsoport vezető, ELTE PPK NI); Fazekas Ágnes neveléstudós (ELTE PPK NI); Szivák Judit neveléstudós (ELTE PPK NI); Lenárd Sándor neveléstudós (ELTE PPK NI); Czétó Krisztina neveléstudós (ELTE PPK NI); Cserti-Szauer Csilla gyógypedagógus (ELTE BGGyK); Maléth Anett jogász-gyógypedagógus (ELTE BGGyK); Tausz Katalin szociológus, gyermekjogi szakértő (ELTE TáTK); Fekete Balázs jogszociológus (ELTE ÁJK); Gulya Fruzsina, Fábán Áron, Matyasovszky-Németh Márton jogszociológus PhD hallgatók (ELTE ÁJK)